

92
1976 JUL 28

Lobogó

fenntartott jó ismeretségét, és azt, hogy 66 versét 1846. április 23-án adta ki Felhők cím alatt. Az isaszegi hagyomány 1845-re, mégpedig az őszi hónapokra teszi a költemény létrejöttét. Csakhogy — az irodalomtörténeti adatokkal ellentétben — nem Pécelt, hanem Isaszeget tartja e vers születési helyének.

Az isaszegi Rákóczi út 12. számú ház helyén egykor Wizner Mór földesúri árendás vendégfogadós háza állt. Petőfi többször megfordult ezen a helyen. Az 1710-ben épült ház fénykorában rangos fogadónak számított rónyi széles sárfalával. A roskatag falú „öreg házat” (bár irodalomtörténeti műemlékként renoválni lehetett volna) 1938-ban a helyi önálló iparosság vásárolta meg, s az épületet lebontották. Bontás közben csaknem száz (15 centi vastagságú) kék színű meszelési réteget számoltak meg, s az épületet belső falain. (Isaszeg községnek kék volt a színe.) Az évszázados, agyagból taposott sárfal még 1938-ban is olyan kemény volt, hogy csakánnyal verték szét. A fogadó helyén az iparosok székháza épült fel, amely a felszabadulás után az MSZMP isaszegi szervezetének székháza lett.

A falumúzeum emléktárgyai között van a régi Wizner-fogadó fényképe. Így nemcsak gondolatban, szemléltető módon is felidézhetjük azt a helyet, ahol az egyik kecskelábú asztalnál Petőfi „szeme fényéről” olyan kedves verset írt. Az ihletet a csapláros lányának — a későbbi péceli menyecskének — Wizner

Az egykori Wizner fogadó

Szitás György rajza

Mariskának fényes sugarú sötét szemeitől kapta ebben a fogadóban.

A Wizner-házban öröklés jogán laktak Lusztig Mórék, kiknek „Lusztig” néven tanyájuk volt az isaszegi határban, vegyeskereskedésük az 1890-ben működését beszüntető egykori vendégfogadó épületében. Lusztig néni, és lánya Teréz — 55 éves korában — regénybe illő, kedves visszaemlékezéseket beszélt el Petőfi isaszegi tartózkodásairól. A történeteket nagynénjüktől, a Pécelen lakó Wizner Mariskától hallották, kapták örökül.

Mariska már egy fiatal péceli kereskedő jegyese volt, amikor Petőfi Sándor megismerte. A családtagok által őrzött hagyomány szerint egy őszi napon (és nem június-júliusban) a költő ismét betért a vendégfogadóba, de Wizner Mariskát már nem találta ott, mert férjhez ment Pécelre. Ekkor a fogadó asztalán megírta a Barna menyecskének című verset. Kérésére Hajdú Márton kisbíró lóháton vitte át Mariskának a közeli Pécelre a költeményt.

Pécelen akkor, és azóta sem tudja senki, ki lehetett az a menyecske, akihez Petőfi a verset írta. A költeményből egy váratlan látogatás emléke villan fel, és kicsendül az, hogy Wizner Mariskával az ismeretség csupán társalgási alapon állt, és nagyon korrekt volt.

Lusztig Teréz határozottan állította, hogy a nagynéni halála után Petőfi Sándortól származó, Wizner Mariskához címzett két levelet kaptak a hagyatékából. Ezeket a régi iratokkal együtt ládába zárva tartották a padláson. Sajnos, ezek az iratok — több más értékes tárggyal együtt — a szabadkémény okozta padlástűzben elégték.

Lusztig Teréz és az unokák is kérték a 80. évét már meghaladott asszonyt, beszélje el ismeretségét Petőfivel, s mondja meg, miért nem tett említést Isaszegről a költő? Wizner Mariska elmondta, hogy „a Petőfivel való társalgás mindig nagy műveltségű, elgondolkoztató és egy életre szóló élmény marad” számára. Isaszegről azért nem írt, mert akkoriban igen sokat szomorodott, sok ellensége is volt, s nem akarta, hogy betyárokkal való cimborálás vádjával illessék.

Így maradt fenn emlékében fiatalságának élménye: Petőfi versbe öntött hódolata a barna menyecske szép szemeinek. E történet felelevenítésével most, halála évfordulóján, az életet szerető, annak szépségeit oly gazdag színekkel megörökítő Petőfi Sándorra emlékezünk.

DR. KOVÁSSY ZOLTÁN

Kiss János fejsérülése után az olasz fronton

Kiss János altábornagy

Az édesapja: id. Kiss János

A nagyapja: Kiss Antal ezredes

Neve így maradt az utókorra: „Kiss János altábornagy”. A magyar ellenállási mozgalom hőse így kapott utcát Budán: „Kiss János altábornagy utca”. Véletlen és éppen annyira jelképszerű, hogy ez az altábornagy éppen „Kiss János” volt. Tízerek magyar neve, a legegyszerűbb magyar nevek közül való. De ez a Kiss János altábornagy volt és így halt vértanúhalált 1944. december 8-án a katonai törvényszék udvarán — kötél által. A hazaáruló nyilas rendszer vérbírósága a hűtlenség bűnét róta fel neki és öt társának, akikkel a haza megmentésére vállalkozott.

Az ősök

A család székely, a közvetlen ősök katonák. Dédapja, Kiss Sámuel (1787—1860) azért lépett a katonai pályára, mert diák korában azt látta Kolozsváron, hogy egy tiszt korbácsával ütött egy katonát, aki nem értette a német szitkokat: „Verfluchte Mágyáren”. Sámuel azt mondta, ideje, hogy a magyarok magyar vezetés alá kerüljenek.

Részt vett a franciák elleni háborúban, őrnagy lett az I. székely ezredben. Bem tábornok 1849-ben egy nemzetőr csoport élére állította. A szabadságharc leverése után Nagyszébenben hat évi várfogságra ítélték. Fia, Kiss Antal (1816—1902), János nagatyja Kézdivásárhelyt és Bécsújhegyen végzett katonai akadémiát. 1848-ban az Arad vára elleni sikeres ostromban tűnt ki, akkor nevezték ki századossá.

Az idő tájt hozta lázba az országot, hogy Gábor Aronnak sikeres próbálódése

Kiss János katonai pályafutása továbbra is gyorsan ívelt felfelé. 1935-ben tábornokká léptették elő, 1938. november 1-én már altábornagy. És az egyik legszebben dekorált magyar tiszt. Akkor már világos előtte: elérkezett a pillanat, a kormányt le kell téríteni az ország vesztét okozó politikai útról, a „németbarátság” lejtőjéről. 1939-ben egy tiszti társaságban nem hallgatta el véleményét: „Inkább nyugalomba megyek, mintsem az ország sirásai so-

Az orosz fronton.
A 3 számmal jelölt

rába lépjek”. 1939. április 19-én „a Kormányzó Ur Ófőméltósága... a megejtett felülvizsgálat eredményéhez képest” mint „szolgálatképtelent”, Kiss János altábornagy „nyugállományba helyezését elrendelni méltóztatott”. Akkoriban a német beállítottágú tisztok már nagy nyomást fejtettek ki Horthy kormányzóra, és Hitler több ízben kifejezte elégedetlenségét „a magyar kormány bizonytalan magatartása” miatt.

Ellenállás

Rövidesen megindult a véres háború a Szovjetunió ellen. Kiss János megrendülten tiltakozott Magyarország hadbalépése ellen. Különösen mélyen érintette, hogy a doni szovjet áttöréskor elvérzett volt ezrede is, az 5. soproni gyalogezred. A politikai ellenállás magával ragadta Kiss János altábornagyot.

Bajcsy-Zsilinszky Endre 1942. december

2-án követelte a Parlamentben, hogy az 1942. január 2., 22. és 23-án Újvidéken és Zablján „razzia” címén végrehajtott vérengzés tetteseit állítsák bíróság elé. Elérte, hogy az egyébként széthúzó politikai elemek együtt írtak ez ügyben memorandumot, és Horthy kénytelen volt engedni. Elrendelte a perújrafelvételt Feketeahalmi Czeydner altábornagy és társai ellen. Bajcsy-Zsilinszky Endre Kiss János nyugalmazott altábornagyot javasolta a hadbíró-

Kiss János alezredes (keresztrel jelölve) kerékpáros zászlóaljparancsnok, Esztergom, 1926

A kriptá belseje

ság elnökének. A vádirat 3309 gyilkosságról szólt. A szabadlábban védekező vérengző tisztok, akik „becsületszóra” fogadták, hogy nem szöknek meg, „nem emlékeztek semmire”, és az ítélet ellenére Németországba szöktek. A felszabadulás után a szövetséges hatalmak adták ki őket Magyarországnak, akkor már nem kerülheték el a büntetést.

Ezt a hadbíróági tárgyalást Kiss János altábornagynak nem felejtették el. 1944 második felében Bajcsy-Zsilinszky Endre ellenállási mozgalma egyre erőteljesebb szervezkedésbe kezdett. (Kiss János altábornagy és társai perében a haditörvényszék, mint rögtönítélő bíróság ítéletében és indokolásában e tekintetben helytálló megállapítások voltak: „November első napjaiban az ellenállási mozgalom törzsei az alábbiak szerint már készen állottak: mozgalmi vezető Bajcsy-Zsilinszky Endre, helyettes Csorba János országgyűlési képviselő, aki egyben a Független Kisgazda Párt képviselője is volt. A Szociáldemokrata Pártot és a szakszervezeteket Szakacsits Árpád képviselte. A Radikális Pártszövetség Kovács Imre újságíró vezetésével szerepelt. A kommunista pártot Kállay Gyula újságíró képviselte...”)

Bajcsy-Zsilinszky Endrének az ellenállás katonai megszervezéséhez magas rangú katonatisztre volt szüksége, aki az átálláshoz szükséges hadművelleti terv elkészítésére is képes volt. Így szemelte ki Kiss János nyugalmazott altábornagyot, akit Makkay Miklós — a perben szereplő vádlott — hozott fel gépkocsin Bajcsy-Zsilinszky kérésére Kőszegről Budapestre.

(A vádirat szerint a hadsereget a harc abahagyására és „az ellenséghez való átpártolásra akarták rávenni”). Kiss János altábornagy volt a katonai vonal parancsnoka, helyettese és egyben vezérkari főnöke Nagy Jenő vezérkari ezredes, összekötő- és irányító tisztje dr. Tartsay Vilmos nyugalmazott százados. Bajcsy-Zsilinszky Endre kérésére Kiss János elkészítette a hadsereg mozgatójának tervét. Ennek az volt a lényege, hogy a magyar honvédség megmaradt alakulatait Dél-Magyarország felé irányítsák és a jugoszláv felszabadítási hadsereggel, Tito mozgalmával kapcsolják össze. Mindkettőjükre mély benyomást tett Tito mozgalmának szilárdsága és partizánseregének ereje.

Mártírhálál

Köztudomású, hogy 1944. november 21-én Tartsay Vilmos Andrassy út 29. (Népköztársaság útja) lakásán 10–15 ellenállót tartóztattak le. A később érkező Messik hadnagy és Széchenyi százados a csendőrökkel tűzharcba keveredett, több csendőrt megölt, majd elesett. Kiss János altábornagyot este hurcolták el a Várban volt illegális lakásáról a Margit körüti katonai törvényszék és börtön épületébe.

A rabok a nyilas nemzeti számonkérők szék nyomozóinak kezébe kerültek. Kiss János altábornagyot az újvidéki vérengzés bűnöseinek peréből ismert csendőrök vallatták. Verték, iszonyatosan kínozták. Radó Endre csendőr százados „altábornagy elvtársnak” szólította. Kiss János az első pibéket, aki rá kezét emelt, leütötte. Ezután megkötözték, agyba-főbe verték, talpát gumibottal ütötték, majd villannyal sokkolták.

A per 1944. december 6-án kezdődött a honvéd vezérkar főnökének III. bíróságán, amelynek Vargyasi (Jelics) altábornagy volt az elnöke, Hajnácskó csendőr ezredes a szavazóbírója és Dominich Vilmos hadbíró őrnagy a tárgyalás vezetője. Kiss János védője elfogultsági kifogást jelentett be, mivel a vádemelést és a rögtönbíráskodást az a Feketeahalmi Czeydner vezérezredes rendelte el, akinek Kiss János korábban az újvidéki gyilkosságok perében — bírója volt. December 8-án „hűtlenség bűntette miatt kötéllal végrehajtott haláltbüntetésre ítélték Kiss János ny. altábornagyot, Nagy Jenő ezredest, dr. Tartsay Vilmos ny. vezérkari századost, Almássy Pál hadiműszaki törzskari alezredest, Révay Kálmán ny. huszárszázados, és Makkay Miklós polgári egyént”. Az ítéletet két órán belül végrehajtották Nagy Jenőn, Tartsay Vilmoson, majd Kiss Jánoson. Almássy Pál, Révay Kálmán és Makkay Miklós ítéletét „kegyelmi úton” 15–10 évi fegyházbüntetésre változtatták.

Kiss János altábornagy a siralomházban ezt mondta a feleségének: „Meggyaláztak, villanyoztak, le én mindent türelemmel elviseltem. Most azután vigyél engem Kőszegre”... (Kőszegen van a sírja.) Dr. Németh József tábóri esperesnek ezt mondta: „Nem érzem magamat bűnösnek. Szervezkedésünk a hitleri fasizmus zsarnokságának megdöntésére irányult. Hón szeretett magyar népünknek akartunk szolgálni. Tettemet nem bántam meg.”

Dominich Vilmos hadbíró a kivégzés után így nyilatkozott: „Itt most élethalálharc folyik. Mi győztünk, tehát mi végeztünk velük”...

A történelem azonban másképp alakult. Azok győztek, akikkel „végezték”...

DEZSERV LÁSZLÓ